

2.2 Κριτήρια Δημιουργικότητας

Τα κριτήρια της δημιουργικότητας εξαρτώνται από το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα και αφορούν την ποσότητα, τα διαφορετικά είδη ιδεών και την πρωτοτυπία της παραγωγής τους. Όσον αφορά την αποκλίνουσα δημιουργική σκέψη, ο μεγάλος αριθμός πιθανών απαντήσεων διακρίνονται για την ευρηματικότητά τους στους τομείς εξειδίκευσης του κάθε ατόμου με βάση την πνευματική πλαστικότητα, νοητική ευλυγισία και πρωτοτυπία.

Εφόσον η διαδικασία της δημιουργικότητας μπορεί να καταγραφεί, άρα μπορεί να ελεγχθεί, να ανατροφοδοτηθεί και να ενισχυθεί. Ο Hocevar (1980) προτείνει τους εξής άξονες:

- τεχνικές συγκλίνουσας σκέψης
- τεχνικές αποκλίνουσας σκέψης
- καταγραφή συμπεριφοράς και ενδιαφερόντων των ατόμων
- καταγραφή ιδιαίτερων στοιχείων προσωπικότητας
- βιογραφικές αναφορές και εμπειρίες
- τίτλοι πλοκής ως επινόηση πρωτότυπων τίτλων σε συγκεκριμένα κείμενα
- γρήγορες αντιδράσεις σε συσχετισμούς λέξεων με αξιολόγηση των ασυνήθιστων απαντήσεων
- σύλληψη σχημάτων και μορφών, όπως η παρουσίαση εικόνων και αντικειμένων για εύρεση κοινών ιδιοτήτων και χαρακτηριστικών ανά δύο ή περισσότερες ομάδες με επίκεντρο τις ασυνήθιστες απαντήσεις
- ασυνήθιστες χρήσεις σε καθημερινά συνηθισμένα αντικείμενα, π.χ. ένας σελιδοδείκτης σε ασυνήθιστες εφαρμογές
- μακρινές συσχετίσεις με σύνθεση απομακρυσμένων εννοιών
- μακρινές επιπτώσεις με αναφορά λίστας συνεπειών μη αναμενόμενων γεγονότων, συμπεριλαμβανομένων και Πράξεων του Θεού (Acts of God, πλημμύρες, σεισμοί κ.λπ.).

Η απόκριση-απάντηση (response), παρά αντίδραση, είναι σημαντική για τον έλεγχο της δημιουργικής διαδικασίας για τα εξής:

- έκφραση ιδεών ως ανάπτυξη με ευχέρεια διαφόρων συλλογισμών και συσχετισμών
- συνδυασμό ιδεών με νέο τρόπο
- ανάπτυξη νέων χρησιμότητων για ήδη υπάρχουσες ιδέες
- διερεύνηση και επεξεργασία ιδέας ώστε να καταστεί πρακτικά λειτουργική.
- εστίαση και διάκριση των πιο σημαντικών στοιχείων μιας ιδέας και κατόπιν την προσέγγισή τους στην προσπάθεια επίλυσης ενός προβλήματος με ταυτόχρονη αξιολόγηση των δυσκολιών

- αλλαγή οπτικής γωνίας και διαφορετικών προοπτικών
Σε αυτό το βιβλίο μόνο ενδεικτικές τεχνικές δημιουργικότητας θα αναφερθούν λόγω του μεγάλου αριθμού που υπάρχουν στη βιβλιογραφία. Εκτός από τις υπάρχουσες, νέες τεχνικές δημιουργικότητας προτείνονται με βάση τις πρόσφατες έρευνες και τη διευκόλυνση των νοητικών διαδικασιών με νέες τεχνολογίες.

2.3 Χαρακτηριστικά Δημιουργικού Ατόμου

Ένα άτομο χαρακτηρίζεται δημιουργικό όταν εμφανίζονται συγκεκριμένα κριτήρια που το διαφοροποιούν σε σχέση με άλλα άτομα. Ίσως προτιμά το χάος και την αταξία για την ανάπτυξη νέων μοτίβων και ιδεών. Εμφανίζει πλαστικότητα στη σκέψη, είναι ανοικτό και διορατικό, με δημιουργική ευκαμψία και με ανεπτυγμένη την ικανότητα να κατασκευάζει και κυρίως να αξιοποιεί την πρωτότυπη σκέψη και ιδέα. Τα γενικά χαρακτηριστικά του δημιουργικού ατόμου συνοπτικά είναι (Γκανιός, 2006):

- Νοητική πλαστικότητα και ευλυγισία: Αλλάζει οπτικές γωνίες, προοπτικές, θέλει να έχει συνολική και πραγματική εικόνα (δηλαδή να μην παραπλανά τον εαυτό του και τους άλλους) και μεταβαίνει από έναν τρόπο προσέγγισης του προβλήματος σε έναν άλλο με εξαιρετική ευκολία.
- Νοητική ευχέρεια: Παράγει πολλές διαφορετικές ιδέες για το ίδιο πρόβλημα με ευκολία και σε μικρό χρονικό διάστημα.
- Πρωτοτυπία σκέψης: Παράγει περίεργες, πρωτότυπες και παράτολμες ιδέες και λύσεις.
- Σχετική αδιαφορία για το κοινώς παραδεκτό και παραδοσιακό: Υπάρχει ανάγκη για ανακάλυψη και εξέλιξη μέσω πρωτότυπων, ίσως παράλογων και εναλλακτικών ιδεών και λύσεων.
- Ευαισθησία στα προβλήματα του περιβάλλοντος: Τα δημιουργικά άτομα αντιλαμβάνονται και παρατηρούν λεπτομέρειες που δεν είναι άμεσα αντιληπτές στους υπόλοιπους (Δανασσής-Αφεντάκης, 1997, όπως αναφέρεται στον Γκανιός, 2006).

Τα δημιουργικά άτομα είναι ιδιαίτερα ανεξάρτητα, με αυτονομία σκέψης, εμπιστοσύνη στον εαυτό τους ακόμα και σε αντίξοες συνθήκες, ανοχή στην ασάφεια, ανασφάλεια, πολυπλοκότητα, αταξία και αντιθέσεις, έλξη προς τη σύνθεση και την πολυπλοκότητα, με μεγάλο απόθεμα ενεργητικότητας, ενθουσιασμού και χιούμορ, συναισθηματική ισορροπία, συγκέντρωση των ενδιαφερόντων και της προσοχής τους στον στόχο τους για εξαιρετικά μεγάλο χρονικό διάστημα,

ανθεκτικότητα και έντονα, πολλές φορές απροσδιόριστα κίνητρα. Τους αρέσει η αλλαγή, είναι πρόθυμα να αναλαμβάνουν κινδύνους και τα κίνητρα τους είναι προσωπικά, ατομικά ή συλλογικά, το ίδιο και τα ενισχυτικά κίνητρά τους.

Οι Abuhamdeh και Csikszentmihalyi (2014) και ο Csikszentmihalyi (1990) προτείνουν 11 αντιθετικά χαρακτηριστικά ενός δημιουργικού ατόμου:

1. Οι δημιουργοί έχουν μεγάλη φυσική ενέργεια, αλλά είναι επίσης συχνά ήσυχου και σε κατάσταση ηρεμίας. Εργάζονται πολλές ώρες, με μεγάλη συγκέντρωση, ενώ προβάλλουν αύρα ενθουσιασμού και φρεσκάδας.

2. Μία εκδήλωση της ενέργειας αυτής είναι η σεξουαλικότητα. Οι δημιουργικοί άνθρωποι είναι παράδοξοι στο θέμα αυτό. Φαίνονται να έχουν καλή σχέση με τον έρωτα που ορισμένοι το εκφράζουν απευθείας σε σεξουαλικότητα.

3. Οι δημιουργοί τείνουν να είναι έξυπνοι αλλά ταυτόχρονα αφελείς. Πόσο έξυπνοι είναι στην πραγματικότητα είναι αμφίβολο, που σημαίνει ότι υπάρχει ένας πυρήνας γενικής νοημοσύνης, υψηλής μεταξύ των ανθρώπων που κάνουν σημαντικές δημιουργικές συνεισφορές.

4. Οι δημιουργοί συνδυάζουν το παιχνίδι με την πειθαρχία ή και την ευθύνη και την ανευθυνότητα.

5. Οι δημιουργοί εναλλάσσονται ανάμεσα στη φαντασία και την ονειροπόληση, και μια αίσθηση της υπάρχουσας πραγματικότητας. Τα μεγάλα έργα τέχνη και οι μεγάλες ανακαλύψεις της επιστήμης δημιουργούνται στο μεσοδιάστημα μεταξύ φαντασίας και πραγματικότητας. Οι δημιουργικοί άνθρωποι τείνουν να είναι εξωστρεφείς και εσωστρεφείς.

6. Οι δημιουργοί είναι ταπεινοί και περήφανοι ταυτόχρονα. Είναι αξιοσημείωτο να ανακαλύψει κάποιος ένα διάσημο πρόσωπο να είναι αλαζονικό και θρασύ, μόνο για να δει τη χαμηλή αυτοεκτίμηση και τη συστολή.

7. Οι δημιουργοί, σε κάποιο βαθμό, ξεφεύγουν από τον άκαμπτο ρόλο των στερεότυπων των φύλων. Δημιουργικά και ταλαντούχα κορίτσια είναι πιο κυρίαρχα και σκληρά από ό,τι άλλα κορίτσια, και δημιουργικά αγόρια είναι πιο ευαίσθητα και λιγότερο επιθετικά από ό,τι τα άλλα αγόρια.

8. Οι δημιουργοί είναι τόσο επαναστατικοί όσο και συντηρητικοί. Είναι αδύνατο να είναι δημιουργικοί, χωρίς προηγουμένως να έχουν εσωτερικεύσει έναν τομέα του πολιτισμού.

9. Οι περισσότεροι δημιουργοί είναι πολύ παθιασμένοι με τη δουλειά τους, αλλά μπορούν να είναι εξαιρετικά αντικειμενικοί γι' αυτήν. Χωρίς το πάθος, σύντομα χάνουν το ενδιαφέρον τους σε μια δύσκολη αποστολή.

10. Η ύπαρξη και μόνο στην πρώτη γραμμή της ζωής αφήνει τα άτομα αυτά εκτεθειμένα και ευάλωτα. Οι υπόλοιποι συνήθως μένουν στην αυστηρή κριτική και στις συνεχόμενες επιθέσεις.

11. Η διαφάνεια και η ευαισθησία των δημιουργικών ατόμων τους εκθέτει συχνά στην ταλαιπωρία και τον πόνο αλλά και σε μεγάλες απολαύσεις. Η μεγαλύτερη ευαισθησία μπορεί να προκαλέσει προσβολές και ανησυχίες που δεν είναι συνήθως αισθητά και ορατά από τους υπόλοιπους.

Ο Torrance (1966, 1974) προτείνει 7 δείκτες δημιουργικότητας:

- Περιέργεια που μπορεί να είναι λεκτική ή μη λεκτική, με ερωτήσεις επίμονες και σκόπιμες.
- Προσαρμοστικότητα με αλλαγή οπτικών γωνιών, ποικιλία διαφορετικών προσεγγίσεων με ευκινησία και ευελιξία σε νέα δεδομένα.
- Ευαισθησία σε προβλήματα με γρήγορη αντίληψη για τις ελλείψεις πληροφοριών, τις αντιθέσεις στα ερεθίσματα του περιβάλλοντος.
- Επαναπροσδιορισμός όσον αφορά κρυμμένα μηνύματα στον κόσμο που οι άλλοι αποδέχονται όπως εικονικά φαίνονται. Για παράδειγμα, ο δημιουργικός βλέπει συσχετίσεις να εμφανίζονται σε σχετικά άσχετα γεγονότα και αντικείμενα και ανακαλύπτει νέες χρήσεις για γνωστά αντικείμενα.
- Αίσθηση εαυτού ως αίσθηση σημαντικότητας και ατομικότητας και της σημασίας της ανθρώπινης ύπαρξης και του πολύτιμου της ζωής στον κόσμο.
- Πρωτοτυπία με ενδιαφέρουσες ιδέες που πολλές φορές ξαφνιάζουν.
- Διορατικότητα ως *Στιγμές Εύρηκα!*, με πρόσβαση σε χώρους του πνεύματος και εξοικονόμηση χρόνου για σκέψη και παιχνίδι με ιδέες και πιθανότητες.

Ανάλογα με τον βαθμό και το εύρος της δημιουργικότητάς του, ένα άτομο μπορεί να έχει υψηλότερο ή χαμηλότερο βαθμό δημιουργικότητας. Επίσης, ο Μαγνήσαλης (1990) αναφέρει τις εξής ικανότητες που μπορεί να έχει έναν δημιουργικό άτομο:

- ποικιλία έκφρασης
- μεγάλη ενεργητικότητα
- πολλά ενδιαφέροντα
- μακροχρόνιος προγραμματισμός
- ανεξαρτησία
- αυτοπεποίθηση
- ηγετικές ικανότητες
- πειθώ
- ευελιξία
- επιθυμία προβληματισμού
- τέρψη για ιδεοπαραγωγή
- ποικιλία εμπειρίας
- ακόρεστη περιέργεια
- ανοχή για ασάφεια πραγμάτων

- αναζήτηση αλήθειας κι ομορφιάς
- μη παραδοχή του αυτονόητου
- υψηλή παραγωγικότητα

Είναι επίσης σημαντική η ικανότητα για αυξημένη ανθεκτικότητα και επα-ναφορά στις αρχικές συνθήκες σε σχετικά σύντομο χρονικό διάστημα. Τα δημι-ουργικά άτομα έχουν την ικανότητα να αντιστρέφουν τις δυσκολίες σε ευκαιρί-ες, να βλέπουν θετικά και να αντιμετωπίζουν τη ζωή και τον κόσμο ως ευκαιρία για προσωπική έκφραση. Στην απόλυτη έκφραση της δημιουργικότητας το άτομο φέρνει ιδέες και τις υλοποιεί στον πραγματικό κόσμο ζωγραφίζοντας τον καμβά της ζωής του με άμεσο και έμμεσο αντίκτυπο στο περιβάλλον του. Τα δημιουργικά άτομα εμπνέουν και είναι τελικά αυτά που αλλάζουν τον κόσμο.

2.4 Εμπόδια στη Δημιουργικότητα

Παρ' όλο που η δημιουργικότητα είναι ένα καθολικό ανθρώπινο χαρα-κτηριστικό, υπάρχουν ανασταλτικοί παράγοντες που είτε προέρχονται από το εξωτερικό περιβάλλον του ατόμου είτε από τον ίδιο του τον εαυτό. Οι κυριότεροι ανασταλτικοί παράγοντες στην ανθρώπινη δημιουργικότητα (ακολουθώντας τον Παρασκευόπουλο, 2004) είναι:

1) Ο αρχικός προγραμματισμός του ατόμου και η «συμ-μόρφωση»

Οι κανόνες και τα πρότυπα συμπεριφοράς της κοινωνίας εναλλάσσονται όταν οι άνθρωποι μιμούνται συμπεριφορές μικρών ομάδων (κρίσιμη μάζα), που πολλαπλασιάζονται στον ευρύτερο κοινωνικό ιστό. Ο προγραμματι-σμός αυτός γίνεται από τη στιγμή της γέννησης του ατόμου και έχει σκοπό τη στήριξη της κοινωνίας ως έχει. Έτσι το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον και το σχολείο εκπαιδεύει το άτομο, ώστε να αποτελέσει ενεργό τμήμα ενός συγκεκριμένου κοινωνικοπολιτισμικού περιβάλλοντος στην καθορισμένη στιγμή. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα οι παρούσες ικανότητες και δεξιότητες να μην έχουν εφαρμογή στο μελλοντικό περιβάλλον, κυρίως την περίοδο αυτή των διαρκών και μεγάλων αλλαγών που ζούμε.

Ο άνθρωπος συνδέεται και επικοινωνεί με το συγκεκριμένο περιβάλλον και την κοινωνία που ζει, το πλαίσιο. Έτσι οποιαδήποτε πρόταση για αλλαγή του περιβάλλοντός του προξενεί φόβο και ανασφάλεια με αποτέλεσμα το δημιουργικό άτομο να θεωρείται αντισυμβατικό και να απομονώνεται. Το δημιουργικό άτομο θα πρέπει λοιπόν να μην επηρεάζεται, αλλά να εστιάζει στην προσωπική του ανάγκη για δημιουργία και αναζήτηση του καινούριου. Μόνο έτσι μπορεί να εξελιχθεί ο πολιτισμός και ο άνθρωπος.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι: ΜΑΤΡΙΞ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΩΝ ΕΠΕΙΣΟΔΙΩΝ

(Λαμπροπούλου, 2009, διδακτορική διατριβή, Lambropoulos et al, 2012)

Μάτριξ Δημιουργικών Επεισοδίων για Νέες Ιδέες			
Επίπεδα Κριτικής Σκέψης			
	Επίπεδο 3	Επίπεδο 2	Επίπεδο 1
	Στοιχεία	Ορισμοί	Δείκτες ταξινόμησης
0	Αρχικές και κοινωνικές φράσεις	Αρχικές φράσεις, χαιρετισμοί, προσθήκες ή επιφανειακές τροποποιήσεις, επαναλήψεις, απλές πληροφορίες, κοινωνικά κ.λπ.	Πληροφορίες, δήλωση, ορισμός, εμποτισμός, συντομογραφίες, λεξιλογικά στοιχεία, τα λόγια κάποιου, εικόνες, ήχος κ.λπ.
1	Πληροφορία – Ερώτηση	Ερώτηση, πρόταση, οδηγία, γνωμοδότηση, ιστορία, κ.λπ.	Σύσταση, ερώτηση, κουκκίδες, νομίζω, πιστεύω, διδασκαλία, ξέρω, έχω εργαστεί, εγώ προτιμώ κ.λπ.
2	Επεξήγηση	Επεξήγηση και αυτο-εξηγήση, απαίτηση, παραδείγματα, περιλήψεις κ.λπ.	Επειδή, αυτός είναι ο λόγος, κατά συνέπεια, ως εκ τούτου, παραδείγματος χάριν, περαιτέρω εξήγηση, βοήθεια, ωραία συμπεριφορά και πρόταση κ.λπ.
3	Συμφωνία	Συμφωνία, επιβεβαίωση κ.λπ.	Είναι πολύ ενδιαφέρον, αναφορά σε όνομα, ναι, συμφωνώ, έχετε δίκιο κ.λπ.
3a	Διαφωνία	Διαφωνία, διαφορά, τσακωμός κ.λπ.	Αλλά, εν τούτοις, αντίθετα, όχι, διαφωνώ κ.λπ.
4	Εξερεύνηση	Υπόθεση, σύγκριση, επιχείρημα, αλληλεξάρτηση, κρίσιμες πληροφορίες, ανταγωνισμός, λογική κ.λπ.	Εναλλακτικά, έχω μια ιδέα, κάτι άλλο, τι γίνεται, τι εννοείς, εγώ προσπάθησα, αν, ίσως, θα μπορούσε, θα πρέπει, νομίζω, η πρότασή μου είναι κ.λπ.
5	Αξιολόγηση	Σύγκριση, αξιολόγηση, βέλτιστες πρακτικές, κ.λπ.	Καλύτερα, είναι σημαντικό, σύγκριση, πιο εύκολο, το χειρότερο, δυστυχώς, δεν έχει κανένα νόημα κ.λπ.
6	Παραγωγή νέων ιδεών	Στρατηγικής, σχέδιο, μέθοδος, διαδικασία κ.λπ.	Νέα ιδέα, καινοτομική προσέγγιση, νέα λύση κ.λπ.
7	Συμπεράσματα	Σύνθεση	Περιληπτικά, συνολικά, συμφωνήσαμε, τελικά κ.λπ.

**ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙ: Η ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΗΣ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΗΣ ΑΦΗΓΗΣΗΣ
ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ**

Α/Α	ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ	ΔΕΙΚΤΕΣ ΚΡΙΤΗΡΙΟΥ
1	ΒΑΣΙΚΕΣ ΥΠΟΧΡΕΩΣΕΙΣ	Διδακτικό πλάνο, εκπαιδευτικό σενάριο, σχέδιο εργασίας
		Δομή εργασίας βασισμένη στο πρότυπο
		Λειτουργική γραμματική και συντακτικό
		Ενδιαφέροντες χαρακτήρες σχεδιασμένοι σύμφωνα με τα ταξίδια του ήρωα (εξωτερικά-εσωτερικά χαρακτηριστικά)
		Συνολικός αριθμός λέξεων και εμπρόθεσμη υποβολή
2	ΚΕΙΜΕΝΟ ΚΑΙ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΕΣ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΕΣ	Αξιοποίηση της δημιουργικότητας και των τεχνικών δημιουργικότητας
		Αξιοποίηση του Ταξιδιού του Ήρωα
		Αποτελεσματική αξιοποίηση του Συναισθηματικού Ταξιδιού του Ήρωα
		Ελκυστικό αφηγηματικό κείμενο με τεχνικές αφήγησης και λειτουργική γραμματική
		Δημιουργία διδακτικού υλικού
		Αξιοποίηση σχετικών παιδαγωγικών μεθοδολογιών για τη σύγκλιση των εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων προς τους μαθησιακούς στόχους
3	ΠΡΩΤΟΤΥΠΙΑ	Στοιχεία έκπληξης, πρωτοβουλίας και πρωτοτυπίας
		Τ.Π.Ε., πολυγραμματισμοί / μεταγραμματισμοί, διαθεματικότητα, πολυμέσα, πολυτροπικά κείμενα, ψηφιακή αφήγηση κλπ.